

Opisany poniżej przebieg lekcji jest propozycją zajęć poświęconych pamięci o powstaniu w getcie warszawskim, rekomendowaną przez Dział Edukacji Muzeum POLIN dla klas 4–6 szkoły podstawowej.

Poruszanie tematów związanych z II wojną światową oraz Zagładą wymaga szczególnej rozwagi ze strony osoby prowadzącej zajęcia. Zadbaliśmy o to, aby informacje pojawiające się w przekazanych Państwu materiałach edukacyjnych były dopasowane do wieku odbiorców i odbiorczyń oraz były opatrzone naszym komentarzem.

Scenariusz opisuje zajęcia, których realizacja zajmie około 90 minut. Zachęcamy, by na zajęcia przeznaczyć dwie godziny lekcyjne, a opowiadania Marcina Szczygielskiego „Prawdziwi przyjaciele” wysłuchać (lub przeczytać je) wspólnie z dziećmi. Możliwe jest jednak zaproszenie dzieci do przeczytania lub wysłuchania nagrania w domu i skrócenie proponowanych zajęć do jednej godziny lekcyjnej.

Rekomendujemy, by przed przeprowadzeniem lekcji zapoznać się z [zaleceniami i wskazówkami dotyczącymi edukacji na temat II wojny światowej i Zagłady](#) Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN.

Scenariusz lekcji wokół opowiadania

Marcina Szczygielskiego „Prawdziwi przyjaciele”

Słowa kluczowe:

II wojna światowa, społeczność żydowska, tożsamość, wykluczenie

Autorka:

Elżbieta Grab

Metody:

metoda podawcza – opowiadanie, rozmowa na forum, praca w grupach, praca indywidualna, praca plastyczna

Cele warsztatu:

uczniowie i uczennice w czasie zajęć:

- poznają podstawowe informacje dotyczące historii II wojny światowej, w tym o losach społeczności żydowskiej
- budują pamięć o Żydach i Żydówkach w Polsce
- zwiększają swoją świadomość na temat mechanizmu wykluczenia.

Potrzebne materiały:

- opowiadanie Marcina Szczygielskiego „Prawdziwi przyjaciele”
lub nagranie audio opowiadania
- [ZAŁĄCZNIK 1](#): fotografie przedstawiające fragmenty wystawy stałej Muzeum POLIN
- [ZAŁĄCZNIK 2](#): ilustracja przedstawiająca rodzinę Maćka
- sprzęt umożliwiający wyświetlenie fotografii (rzutnik, ekran, tablica multimedialna)
- stoik lub duży arkusz papieru, kolorowe karteczki
- szablony do wykonania papierowych żonkili.

PRZEBIEG LEKCJI

MODUŁ I: Wprowadzenie

- Społeczność żydowska w Polsce przed II wojną światową

MODUŁ II: Opowiadanie

MODUŁ III: Praca z treścią opowiadania

- Rodzina Maćka
- Pierwsze miesiące wojny

MODUŁ IV: Podsumowanie i zakończenie

- Wariant 1: konfitura malinowa
- Wariant 2: żonkile
- Zakończenie

PRZEBIEG LEKCJI: OPIS SZCZEGÓŁOWY

MODUŁ I: Wprowadzenie

Zaprosz uczniów i uczennice do krótkiego ćwiczenia, które wprowadzi ich w tematykę lekcji, a także pomoże zrozumieć historyczne tło opowiadania.

Wyświetl na ekranie lub tablicy multimedialnej trzy fotografie przedstawiające fragmenty wystawy stałej Muzeum POLIN ([ZAŁĄCZNIK 1](#)).

Poproś uczniów i uczennice, by przyjrzeni się fotografiom i spróbowali odpowiedzieć na pytania:

- Gdzie taka ulica mogła się znajdować? W jakim kraju? W jakim mieście?
- Dlaczego tak myślicie?
- Kim byli ludzie, którzy czytali te gazety, interesowali się wydarzeniami z ukazanych plakatów?
- W jakich czasach mogło się to dziać?

Zachęcaj uczniów i uczennice, by podawali różne pomysły i postarali się uargumentować swoje przypuszczenia. Dopytuj, co zaobserwowali na fotografiach, co sprawiło, że tak myślą.

W podsumowaniu ćwiczenia poinformuj uczniów i uczennice, że fotografie przedstawiają fragment wystawy Muzeum POLIN. Muzeum opowiada tysiąc lat historii Żydów polskich. Część wystawy, którą widać na zdjęciach, to galeria „Na żydowskiej ulicy”. Opowiada o czasach międzywojennych, a więc sprzed około stu lat. Był to okres, kiedy w Warszawie mieszkało bardzo wielu Żydów (stanowili około 30% mieszkańców miasta).

Większość polskich Żydów mieszkała w małych miastach. Wspólnie możecie poszukać, czy i w Waszej miejscowości da się odnaleźć ślady historii społeczności żydowskiej, korzystając z portalu [Wirtualny Sztetl](#).

Żydzi byli różnorodną grupą, posługiwali się różnymi językami (w tym polskim, jidysz, hebrajskim), mieli różne poglądy. Wielu z nich wyznawało judaizm, ale byli też wśród nich chrześcijanie i osoby niereligijne. Były osoby biedne i osoby bogate. Byli handlarze, sportowcy, twórcy muzyki i kina, a także pisarze.

Ich życie bardzo zmieniło się wraz z wybuchem wojny we wrześniu 1939 roku. Warszawa znalazła się pod niemiecką okupacją, część budynków została zniszczona, a Żydzi i Żydówki coraz mocniej doświadczali wykluczania z ogólnej społeczności.

Powiedz uczniom i uczennicom, że za moment wysłuchają opowiadania Marcina Szczygielskiego pod tytułem „Prawdziwi przyjaciele”, którego akcja dzieje się w Warszawie i dotyczy właśnie pierwszych miesięcy II wojny światowej.

MODUŁ II: Opowiadanie

Przeczytaj z uczniami i uczennicami opowiadanie Marcina Szczygielskiego pod tytułem „Prawdziwi przyjaciele” lub puść słuchowisko z nagraniem opowiadaniem. Nagranie dostępne będzie na kanale YouTube Muzeum POLIN.

MODUŁ III: Praca z treścią opowiadania

Poproś uczniów i uczennice, by w dwójkach lub trójkach wymienili się wrażeniami z wysłuchanej opowieści i porozmawiali o tym, jakie emocje im towarzyszyły w trakcie słuchania, które momenty zwróciły ich uwagę. Gdy uczniowie i uczennice będą gotowi, zaproś chętne osoby do podzielenia się wrażeniami i kluczowymi tematami, które pojawiły się w ich rozmowach. Ważne jest, by w tym momencie nie zmuszać, ale zachęcić do wyrażenia emocji, które się pojawiły, wysłuchać grupy, jednak nie oceniać wypowiedzi.

Rodzina Maćka

Wyświetl ilustrację przedstawiającą rodzinę Maćka ([ZAŁĄCZNIK 2](#)).

Poproś uczniów i uczennice, by połączyli się w cztero- lub pięcioosobowe grupy. Każdej z grup daj czystą kartkę A4. Jeśli masz taką możliwość, możesz wydrukować po jednym egzemplarzu [ZAŁĄCZNIKA 2](#) dla każdej grupy i rozdać je w formie karty pracy zamiast czystych kartek.

Zadaniem każdej z grup jest wypisanie jak najwięcej zapamiętanych informacji na temat Maćka i jego rodziny. Ustal czas, jaki grupy mają na pracę.

Po upływie wyznaczonego czasu poproś grupy, by kolejno odczytywały po jednej z zapisanych informacji, która dotąd nie została wymieniona. Kolejka trwa do momentu, aż grupy przeczytają wszystkie niepowtarzające się informacje, które zanotowały.

Jeśli nie pojawi się to w odpowiedziach uczniów i uczennic, zadaj kilka dodatkowych pytań na temat rodziny Maćka:

- Jakiej jest narodowości?
- Gdzie mieszka?
- Czym się zajmuje?
- Jakie obchodzi święta?
- Co może być dla niej ważne?

Na zakończenie ćwiczenia zapytaj uczniów i uczennice, czy coś ich w historii o rodzinie Maćka zaskoczyło.

W podsumowaniu warto podkreślić, że rodzina Maćka to jednocześnie Żydzi i Polacy. Do momentu rodzinnego spotkania przy stole, na którym leżały opaski z gwiazdą Dawida, Maciek nie wiedział, że jest Żydem. Jego rodzina mówiła po polsku, chodziła do kościoła, obchodziła chrześcijańskie święta. Osoby z jego rodziny czuły się Polakami i, jak określił to wuj Staszek, byli Polakami żydowskiego pochodzenia. W tym miejscu warto też przypomnieć o różnorodności społeczności żydowskiej, o czym była mowa na początku zajęć. Różnorodna była też tożsamość Żydów i Żydówek w Polsce. Część z nich czuła się przede wszystkim Żydami, część – przede wszystkim Polakami, ale były też wśród nich osoby, dla których obie te tożsamości były równie ważne.

Pierwsze miesiące wojny

Przypomnij uczniom i uczennicom, że akcja opowiadania dzieje się w pierwszych miesiącach II wojny światowej, choć nie ma w nim opisanych wojennych działań, które mogą kojarzyć z filmów czy opowieści.

Poproś uczniów i uczennice, by porozmawiali w dwójkach lub trójkach i zapisali trzy przykłady z opowiadania, które pokazują, jak wybuch wojny wpłynął na życie bohaterów – zarówno rodziny Maćka, jak i Janki, Peli czy innych postaci, które zapamiętali.

Pytania pomocnicze:

- Jakie tematy pojawiają się w rozmowach bohaterów?
- Co zmieniło się w mieście? W jego wyglądzie?
W osobach, które można było spotkać na ulicy?
- Jak wpływało to na zachowania postaci?

Przykładowe odpowiedzi:

Rozmowy na temat tego, kiedy skończy się wojna; na ulicy można spotkać niemieckich żołnierzy; w rozmowach pojawia się temat brakujących produktów spożywczych; Janka z Maćkiem przyglądają się spalonym drzewom; Maciek mówi o tym, że rzadko jeżdżą do części Warszawy po drugiej stronie rzeki; Maciek opowiada dużo strasznych historii, przez które potem sam nie może zasnąć; Janka boi się wielu rzeczy, chodzi tylko wybranymi ulicami; wprowadzony zostaje nakaz noszenia gwiazdy Dawida przez Żydów.

Monitoruj pracę uczniów i uczennic; gdy będą gotowi, poproś chętne osoby do przeczytania odpowiedzi. W razie potrzeby uzupełniaj wiedzę uczniów i uczennic.

Dopytaj:

- Jakie emocje towarzyszyły bohaterom opowiadania?
- Jaka była atmosfera tych dni?

Jeśli temat nakazu noszenia opasek z gwiazdą Dawida nie pojawi się wcześniej w odpowiedziach, zapytaj:

- Jakie wydarzenie najmocniej wpłynęło na sytuację Maćka i jego rodziny?
Co zmieniło sytuację w ich domu?
- Jak nakaz noszenia opasek wpłynął na codzienne życie rodziny Maćka?

W podsumowaniu powiedz, że ostatnia scena opowiadania nawiązuje do wprowadzonego przez Niemców rozporządzenia, według którego od 1 grudnia 1939 roku Żydów i Żydówki obowiązywał nakaz noszenia na prawym ramieniu opaski z gwiazdą Dawida. Rozporządzenie to było jednym z elementów stopniowego wykluczania Żydów i Żydówek ze społeczeństwa w czasie II wojny światowej.

MODUŁ IV: Podsumowanie i zakończenie

Zadbaj o to, by w czasie lekcji uczniowie i uczennice mieli czas, by domknąć tematy związane z II wojną światową. Być może dla poczucia bezpieczeństwa uczniów i uczennic potrzebne będzie podkreślenie, że omawiane wydarzenia miały miejsce w przeszłości. Teraz natomiast ważne jest, by o tej przeszłości pamiętać.

Pomocne w zakończeniu zajęć dotyczących tematyki wojennej są działania plastyczne, które dają uczniom i uczennicom czas na wyciszenie emocji, przekierowanie uwagi i bezpieczne wyjście z tematu lekcji.

Wariant 1: konfitura malinowa

Zapytaj uczniów i uczennice:

Co w ostatniej scenie opowiadania miała przynieść Pela, by uczcić „specjalną okazję”?

Odpowiedź: słoik z konfiturą malinową

Na czym polegała ta specjalna okazja?

Poprowadź rozmowę na forum. Postaraj się, by wybrzmiało w niej, jak dużym wsparciem dla osób, które doświadczają niesprawiedliwego traktowania, wykluczenia czy dyskryminacji może być okazanie im solidarności, stanięcie czy pozostanie przy nich. W opowiadaniu Pela nie miała wpływu na wprowadzane w czasie wojny rozporządzenia, nie miała wielu możliwości, by pomóc rodzinie Żydów, u których pracowała, jednak okazała im swoją lojalność i zaoferowała swoją obecność i bliskość. Czasem to najcenniejsza rzecz, jaką można dać drugiemu człowiekowi.

Zaproś uczniów i uczennice do stworzenia wspólnego „słoika wzmocnienia” na specjalne okazje. W tym celu możesz przynieść prawdziwy słoik, który potem będzie stał w Waszej klasie, lub wykonać rysunek słoika na dużym arkuszu papieru.

Rozdaj wszystkim kolorowe paski papieru lub karteczki samoprzylepne i poproś, by każda osoba zapisała na karteczce jedną rzecz, w której czuje się dobra – coś, w czym może pomóc drugiej osobie lub jakąś swoją cechę, którą może wspierać inne osoby. Następnie poproś o zwinienie karteczek i wrzucenie ich do wspólnego słoika lub w wersji z dużym rysunkiem – przyczepienie karteczki do arkusza.

Gdy wszyscy dodadzą już coś od siebie, przeczytajcie, co pojawiło się w Waszym słoiku – ile umiejętności, mocy, dobrej energii ma Wasza grupa.

Wracajcie do tego w razie potrzeby.

Wariant 2: żonkile

Podsumowanie lekcji może być dobrym momentem, by nawiązać do Akcji Żonkile Muzeum POLIN i zaproponować wykonanie papierowych żonkili.

Powiedz uczniom i uczennicom, że w kolejnych latach wojny Niemcy utworzyli getta, czyli zamknięte dzielnice, w których zmuszeni byli mieszkać Żydzi. Największe takie getto znajdowało się w Warszawie i to w tym getcie miało miejsce powstanie, które rozpoczęło się 19 kwietnia 1943 roku. By upamiętnić te wydarzenia co roku w rocznicę wybuchu powstania w getcie warszawskim Muzeum POLIN organizuje Akcję Żonkile. W ramach tej akcji powstało również opowiadanie „Prawdziwi przyjaciele”. Symbolem pamięci o powstaniu jest żonkil, co łączy się z historią Marka Edelmana – jednego z przywódców powstania. Po wojnie starał się on zachować pamięć o wydarzeniach i ludziach z getta. Co roku 19 kwietnia składał pod pomnikiem Bohaterów Getta Warszawskiego bukiet żółtych kwiatów. Teraz my kontynuujemy jego działania.

Zaproś uczniów i uczennice do przygotowania własnego papierowego Żonkila.

Szablon i instrukcja złożenia Żonkila znajdują się na stronie [Muzeum Polin](https://www.muzeumpolin.pl/).

Zakończenie

Przypomnij w skrócie, co wydarzyło się w czasie lekcji i zapytaj uczniów i uczennice, czy chcą podzielić się wrażeniami i refleksjami z zajęć.

Możesz skorzystać z poniższych pytań:

- Czego nowego dowiedzieliście się na tych zajęciach?
- Co chcielibyście z nich zapamiętać?

Podziękuj uczniom i uczennicom za pracę i zakończ lekcję.

OPIS ZAŁĄCZNIKA NR 1

Trzy zdjęcia:

1. Zdjęcie przedstawia ulice Nalewki przed 1939 rokiem;
2. Zdjęcie prasy żydowskiej w jidysz (Galeria „Na Żydowskiej Ulicy” Muzeum POLIN);
3. Zdjęcie słupa ogłoszeniowego (Galeria „Na Żydowskiej Ulicy” Muzeum POLIN).

OPIS ZAŁĄCZNIKA NR 2

Ilustracja przedstawiająca Maćka i jego rodzinę, w końcowej scenie opowiadania, gdy wszyscy siedzą przy stole. Każdy z członków rodziny na ilustracji jest podpisany. Na dole ilustracji widnieje pytanie: Co wiemy o Maćku i jego rodzinie?

Projekt jest finansowany przez Islandię, Liechtenstein i Norwegię w ramach Funduszu EOG oraz przez budżet krajowy.